

І. І. Коваленко, кандидат філософських наук, доцент;
В. О. Гамаюнова, студентка Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ТЕОРЕТИКО-СВІТОГЛЯДНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕДІАЦІЇ У ПРАВОВИХОВНОМУ АСПЕКТІ: ДО ПОСТАНОВКИ ПИТАННЯ

Стаття ставить питання про теоретико-світоглядний потенціал екологічної медіації в системі правового виховання сучасного громадянина. Обґрунтована необхідність вивчення інституту екологічної медіації як предмета соціальної філософії та філософії права. Показано, що зміна ціннісних настанов у еколого-правовому вихованні характеризується поворотом до такої світоглядної, духовно-практичної, ціннісної і нормативно-етичної новації, яка включає в себе широкий спектр моральних настанов, запропонованих у межах екофілософії.

Ключові слова: екологічна медіація, правове виховання, правова культура.

Актуальність досліджуваної проблеми. Динамічний розвиток сучасного українського суспільства в умовах державотворчого процесу обумовлює постановку нових, стратегічно важливих для системи правового виховання завдань. Зокрема, від рівня еколого-правової культури громадян залежать не тільки якість життя і здоров'я населення, а й стійкий розвиток України та її національна безпека. Відтак суспільні трансформації та втілення в життя ідеї правової держави з необхідністю передбачають активізацію екологічної медіації, що покликана забезпечити адекватне розв'язання конфліктів, пов'язаних з екологічними збитками або екологічними злочинами, а також змінити парадигму мислення учасників правового виховання з утилітарно-споживацької на екофільну.

У зв'язку з цим одним із актуальних наукових завдань стає теоретичне осмислення можливостей екологічної медіації як фактора, що обумовлює розвиток системи правового виховання та впливає на формування високого рівня правової культури та правосвідомості громадян.

Аналіз наукових публікацій. Проблема екологічної етики та пропагування нових світоглядних ідей широко представлена як у зарубіжній, так і у вітчизняній науковій літературі [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8].

Різноманітні аспекти правового виховання і формування правосвідомості та правової культури також перебувають у центрі уваги вітчизняної гуманітаристики [див.: 9]. Аналіз наукових джерел свідчить про активізацію

досліджень у сфері правового виховання, однак при обґрунтуванні завдань і напрямів правовиховної діяльності проблема екологічної медіації, її світоглядних засад та ролі у формуванні правосвідомості ще не отримала ґрунтовного висвітлення. На наш погляд, екологічна медіація в аспекті її правовиховних можливостей є одним із перспективних напрямів соціальної філософії та філософії права.

Метою статті є показ теоретико-світоглядного потенціалу екологічної медіації в системі правового виховання сучасного громадянина.

Сучасні екологічні правовідносини за своєю суттю, цільовим призначенням і масштабністю належать до найважливіших складових процесу переведення сфер життєдіяльності суспільства на принципово нові засади розвитку. Екологізація свідомості на її теоретичному і буденному рівнях — це насамперед вироблення і засвоєння суб'єктом певних норм поведінки по відношенню до природи. Екологізація передбачає комплекс ідей, думок, настроїв, що відображають ставлення соціального суб'єкта (на рівні особистості, соціальної групи, спільноти, соціуму в цілому) до середовища проживання. «Застарілими» елементами колишньої екологічної свідомості вважаються: «узаконене» ще в епоху Відродження утилітарно-споживацьке ставлення до природи, яке при всіх його благих намірах (принесення людині користі, «служіння» їй) підривало природну основу життєдіяльності людини, відділяло її від «першої природи»; переважання корпоративних, особистісних, національних та інших інтересів над цінностями природної основи життєзабезпечення суспільства; екологічна короткозорість і нездатність піднятися до визнання виняткової значущості для суспільства загальноєкологічних цінностей, що не дозволило передбачити, а отже, і запобігти зростаючим антропогенним загрозам; «завойовницький синдром», що переріс з обмеженої форми гуманізму в наявний антигуманізм [10].

Головними суб'єктами правового виховання в екологічній галузі є: різноманітні заклади освіти, які виконують функції з формування правових цінностей, що дозволяє «пробудити» правову та екологічну свідомість громадян; професійні правознавці як особливий прошарок соціуму, який несе відповідальність не тільки за конструювання правової системи суспільства, а й за забезпечення досягнення однієї з головних цілей цього процесу — формування адекватної вимогам часу екологічної правової культури; інститути громадянського суспільства; засоби масової комунікації.

Останнім часом значно поживався громадський екологічний рух. В Україні діють різні за кількістю і спрямуванням громадські екологічні організації, об'єднання, рухи. Їх налічується кілька сотень. Новий імпульс громадській активності дало ухвалення Орхуської конвенції та її підписання

Україною, що зміцнило законодавчі підстави для усвідомлення і реалізації прав громадян України на одержання екологічної інформації [11].

Екологічна суперечка, як правило, виявляється надзвичайно складною. Проте слід зазначити, що завершеної спеціальної системи екологічного судочинства в Україні на сьогодні ще немає. Натомість процедура медіації має певні переваги над судовим порядком вирішення спорів, хоча більшості громадян про її існування невідомо. До того ж Україні об'єктивно бракує професійних медіаторів, які могли б забезпечити якісний рівень надання послуг клієнтам. Проблема криється як у відсутності знань про медіацію, так і у відсутності у більшості юристів навичок мирити клієнтів.

У вирішенні зазначених проблем провідну роль відіграють спеціалісти-правознавці. Однак, на наше глибоке переконання, сьогодні відчувається потреба у теоретико-філософському аналізі медіації як фактора правового виховання в сучасній Україні, місця і ролі медіації в утвердженні та зміцненні правових відносин між людьми. Так, інститут медіації, зокрема екологічної, має стати предметом ґрунтовного вивчення з боку соціальної філософії та філософії права — тих галузей знання, що можуть звернутися до світоглядних засад екологічної медіації та обґрунтувати її роль як фактора правового виховання сучасного громадянина.

Указаний аспект наукового дослідження з необхідністю передбачає врахування загальних світоглядно-ціннісних засад, що складають основу екологічної етики суспільства та громадян, а також є підґрунтям еколого-правового виховання, одним із суб'єктів якого є інститут екологічної медіації.

Теоретико-світоглядним витоком еколого-правового виховання за посередництва інституту медіації може вважатися екофілософія вчених ХХ–ХХІ ст. [див.: 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18], відповідно до якої провідна ідея про коеволюційний розвиток людини та біосфери вважається передумовою та фактором ноосферного розвитку. Разом з тим однією з важливих проблем екофілософії є питання, «що стосуються місця і ролі природи у такому, що індивідуально переживається, та ціннісному екзистенціальному сприйнятті світу, проблеми “екологічного стилю життя”, аналіз власного способу існування, поведінки та ставлення до природного середовища з точки зору їх впливу на якість життя, задоволення життям, здоров'я, відчуття щастя тощо» [14, с. 154].

На нашу думку, питання становлення екологічної орієнтованості особистості, її вміння будувати розумні відносини з навколишнім природним середовищем, усвідомлення важливості утвердження нової стратегії соціо-природного розвитку і значущості ідей про ноосферне майбуття суспільства і природи мають увійти в мислення не тільки філософів, а й фахівців у га-

лузі екологічної медіації. Тільки ставши елементами культури взагалі і правової культури зокрема, вони стануть доступними для сприйняття багатьма членами соціуму і займуть чільне місце в їхній свідомості. Це дозволить «наповнити» свідомість суб'єктів та об'єктів правового виховання екофілософськими ідеями та концептами і стане чинником утвердження гармонійних відносин людини з природним середовищем та реалізації її гуманістичних ідеалів.

Таким чином, зміна ціннісних установок у еколого-правовому вихованні характеризується поворотом до такої світоглядної, духовно-практичної, ціннісної і нормативно-етичної новації, яка б включала в себе широкий спектр моральних настанов, запропонованих у межах екофілософії [16].

За твердженням канадського дослідника А. Дренгсона, «екософія», тобто «екологічна мудрість», є принципово новою світоглядно-культурно-діяльнісною системою, до формування якої має привести чітке уявлення про фактори, що детермінують екологічну поведінку індивідів і їх груп, втілене в екологічній культурі. Сутність цієї системи заснована на визнанні абсолютної цінності всього живого, передбачає гармонію людини, мислячої планетарно, з усіма створіннями природи і реалізацію цієї гармонії в повсякденній життєдіяльності [цит. за: 17, с. 48].

Екософією права в рамках антропологічних досліджень природи права сформовано також екоправовий виховний ідеал, яким виступає правова людина як екологічно орієнтована особистість, що усвідомлює себе суб'єктом правовідносин в екосфері й діє конструктивно, виходячи з розуміння необхідності підтримки всіх життєвих сил біосфери шляхом використання екологічного права як гармонізуючого їх засобу. На думку екософів, формування такої особистості необхідно пов'язане з екологізацією правосвідомості громадян, духовним оновленням на засадах набуття знань про гармонізацію екосоціальних стосунків в екосфері в цілому і правовідносин зокрема, де вирішальна роль відводиться чиннику визнання людиною своєї відповідальності щодо всіх проявів життя. У цьому сенсі людина, що виховується як екологічно-правова особистість, здатна усвідомити й перебрати на себе відповідальність і за своє життя, і за майбутнє соціуму та природи. Аксіологічний вимір екософсько-правової рефлексії становить підґрунтя для переосмислення змісту й характеру ціннісного наповнення процесів правотворчості, правореалізації й державного управління, які потребують певного вихідного етапу й фундаментальної основи, а також відповідного стабілізуючого фону. Усі ці ролі має бути покладено і на екологічну медіацію як на чинник виховання оновленої (екологізованої) правосвідомості та правової культури громадян.

Метою правовиховного впливу екологічної медіації є екоправова вихованість особистості, тобто такий стан правосвідомості, який гармонізує біологічний і соціальний складники в людській природі. Людина як істота біосоціальна усвідомлює своє природне право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, що становить глибинну основу й одночасно засіб існування людства. Це усвідомлення робить правосвідомість людини схильною до сприйняття екофільних імперативів. Саме тому дуже важливо, щоб методологічним підґрунтям екологічної політики в Україні стала концепція, спроможна перенести останні у практичну площину, зробити їх єдино прийнятними для соціуму.

Екоправова вихованість знаходить свій вияв у комплексі основних особистісних характеристик, головною серед яких є визнання права на життя основоположною правовою цінністю, зумовленою здійсненням екоософської рефлексії феномену прав людини загалом і права на безпечне для життя і здоров'я довкілля зокрема. Це означає, що право на життя й безпечне довкілля слід розглядати в нерозривному зв'язку з правами власне довкілля на безпеку й захист. Розширюючи цим межі правового дискурсу в соціумі, можна змінити антропоцентричний погляд його репрезентантів на себе як володарів природи на виважену екологічну правосвідомість.

Екоправова вихованість пов'язана зі свідомим вибором правомірного (з точки зору носія екоправової свідомості) способу задоволення своїх потреб, який, у свою чергу, є відгуком внутрішньої потреби в екофільній поведінці. Це не значить, що носій екоправової культури повинен (як закликають представники радикального екологізму) утримуватися від будь-якої діяльності, пов'язаної із впливом на природні об'єкти, оскільки в сучасному світі це неможливо зробити без ізоляції від соціуму; ідея ж подальшого розвитку людства в умовах недоторканності природного середовища може бути сприйнята тільки як утопія.

Висновки. Питання розвитку правової культури населення, зокрема в галузі екологічних проблем, набуває сьогодні особливої актуальності, адже від рівня правового виховання залежать рівень правової культури суспільства, швидкість перетворення соціальної і правової норм у реальність, трансформації нормативних вимог у звичку та соціально активну поведінку.

Екологічна медіація як фактор правового виховання має утверджувати парадигму формування таких цінностей, де за основу береться ідея самоцінності іншого, ідея єдності людини і природи, пошук динамічної рівноваги між діяльністю людини і природними біогеоценозами, подолання відчуження людини від природи, вироблення екологічного світогляду та етико-екологічного імперативу людського буття. Екоправова вихованість

знаходить свій вияв у комплексі основних особистісних характеристик, головною серед яких є визнання права на життя основоположною правовою цінністю, зумовленою здійсненням екоософської рефлексії феномену прав людини загалом і права на довкілля, безпечне для життя і здоров'я громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атфилд Р. Етика екологической ответственности / Р. Атфилд ; пер. с англ. и фр. Л. И. Василенко, В. Я. Козлова ; под ред. Л. И. Василенко, В. Е. Ермолаева ; введ. ст. Ю. А. Шрейдер. – М. : Прогресс, 1990. – С. 203–257 (главы из книги).
2. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для техногенної цивілізації : пер. з нім. / Г. Йонас. – К. : Лібра, 2001. – 400 с.
3. Маєр-Абіх К. М. Повстання на захист природи. Від довкілля до спільносвіту / К. М. Маєр-Абіх ; пер. з нім. А. Єрмоленко. – К. : Лібра, 2004. – 196 с.
4. Социализм и эософия : [раздел из кн. А. Нейсса «Экология, сообщество и образ жизни»] / А. Нейсс ; пер. В. Постников // Гуманит. экол. журн. – 2013. – № 1. – С. 11–12.
5. Шефель С. В. Сотворение человека будущего: эософские основания / С. В. Шефель, К. И. Шилин. – М. : ГУП Изд-во «Нефть и газ» РГУ нефти и газа им. И. М. Губкина, 2003. – 328 с.
6. Коваленко І. І. Космоцентричні етичні концепції як теоретична засада розвитку правової культури особистості та суспільства / І. І. Коваленко // Правова культура і громадянське суспільство в Україні: стан і перспективи розвитку : матеріали міжнар. наук. конф., Харків, 12 жовт. 2007 р. – Х. : Право, 2007. – С. 75–76.
7. Гетьман А. П. Методологічні засади становлення правових основ охорони довкілля / А. П. Гетьман // Право України. – 2011. – № 2. – С. 11–19.
8. Костицький В. Міжнародно-правовий етичний імператив як основа теоретико-методологічного забезпечення розвитку екологічного права / В. Костицький // Право України. – 2011. – № 2. – С. 20–33.
9. Правове виховання в сучасній Україні : монографія / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін. ; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2013. – 440 с.
10. Кулик Т. М. Системно-динамічні особливості розвитку екологічної свідомості студентів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Т. М. Кулик ; Нац. ун-т «Острозька академія». – Острог, 2013. – 160 с.
11. Орхуська конвенція [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_015.
12. Вернадский В. И. Философские мысли натуралиста / В. И. Вернадский. – М. : Наука, 1988. – 520 с.
13. Шефель С. В. Ноосферна концепція В. Вернадського як умова екологізації правотворчості / С. В. Шефель // Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Сер.: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2013. – № 3. – С. 91–99.

14. Хулль Э. Экософская философия природы / Э. Хулль // Философия природы сегодня / Ин-т философии РАН, Ин-т философии и социологии ПАН ; ред.: И. К. Лисеев, В. Луговский ; пер. с пол. В. Л. Васюков, Е. Н. Шульга. – М. : Канон+, 2009. – С. 141–156.
15. Лисеев И. К. Природа в современном философском дискурсе / И. К. Лисеев // Философия природы сегодня / Ин-т философии РАН, Ин-т философии и социологии ПАН ; ред.: И. К. Лисеев, В. Луговский ; пер. с пол.: В. Л. Васюков, Е. Н. Шульга. – М. : Канон+, 2009. – С. 29–42.
16. Рихліцька О. Д. Екологічна етика: традиції і сучасні тенденції : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.07 / О. Д. Рихліцька ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 185 с.
17. Стегній О. Г. Екологічний рух в Україні: соціологічний аналіз / О. Г. Стегній. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 2001. – 243 с.
18. Шефель С. В. Екософія права як форма діатропічної методології / С. В. Шефель // Вісн. Нац. юрид. акад. України. Сер.: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – Х. : Право, 2010. – Вип. 6. – С. 63–70.

ТЕОРЕТИКО-МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ МЕДИАЦИИ В ПРАВОВОСПИТАТЕЛЬНОМ АСПЕКТЕ: К ПОСТАНОВКЕ ВОПРОСА

Коваленко И. И., Гамаюнова В. А.

Статья ставит вопрос о теоретико-мировоззренческом потенциале экологической медиации в системе правового воспитания современного гражданина. Обоснована необходимость изучения института экологической медиации как предмета социальной философии и философии права. Показано, что изменение ценностных установок в эколого-правовом воспитании характеризуется поворотом к такой мировоззренческой, духовно-практической, ценностной и нормативно-этической новации, которая включает в себя широкий спектр моральных установок, предложенных в рамках экофилософии.

Ключевые слова: *экологическая медиация, правовое воспитание, правовая культура.*

TO THE QUESTION ABOUT THEORETICAL AND WORLDVIEW PRINCIPALS OF ENVIRONMENTAL MEDIATION IN LEGAL EDUCATIONAL ASPECT

Kovalenko I. I., Hamaiunova V. O.

Not only quality of life and health of population depends on the level of environmental and legal culture of citizens, but persistent development of Ukraine and its national security. Social transformations and realizing the ideas of constitutional state unnecessary

predict an energization of environmental mediation. Its task is to provide an adequate solution of environmental conflicts and crimes, and also to change the paradigm of participants' thoughts of legal education.

Environmental mediation is considered as a factor of development of the system of legal education, that influences on the formation of high level of legal culture and citizen's justice.

It is substantiated that the environmental mediation has to be studied in the social philosophy and philosophy of law because these branches of knowledge may apply to the ideological basis of environmental mediation resolution and substantiate its role as a factor of legal education of the modern citizen.

It is well-known that the legal educational aspect of studying of environmental mediation involves necessity of consideration of the general outlook and value of principles that form the basis of environmental ethics of society and citizens, and also are the foundation of environmental legal education, one of the subjects of those is the institute of the environmental mediation.

The suggested eco-philosophical paradigm, according to which the leading idea of co-evolutionary development of human and the biosphere is considered as precondition and a factor of the noosphere development. It is shown that the issue of the establishment of environmental oriented personality, its ability to build a reasonable relationship with the environment, awareness of importance of affirmation of a new strategy of social and natural development and the importance of the ideas of the noosphere future of society and nature have to be thought not only by philosophers, but also by experts in the field of environmental mediation. Becoming the only elements of culture in general and legal culture in particular, they will be available for the perception of many members of society and will occupy a prominent place in their minds. It will let «to fill» consciousness of subjects and objects of legal education by eco-philosophical ideas and concepts and will become a factor of the assertion of harmonious human relationships with the natural environment and the realization of its humanistic ideals.

The conclusion: environmental mediation as a factor of legal education has to affirm the paradigm of such formation of values, where there is the idea of self-worth of another person, the idea of the unity of human and nature, the search of a dynamic balance between human activities and natural biogeocenoses, overcome the human alienation from nature, developing environmental outlook and ethical and environmental imperative of human subsistence are taken as a basis.

Key words: *environmental mediation, legal education, legal culture.*

